

Kommittédirektiv

Ökad effektivitet, långsiktighet samt förbättrad strategisk styrning inom fem jämställdhetspolitiska delmål

Beslut vid regeringssammanträde den 14 november 2024

Sammanfattning

En särskild utredare ska sammanfatta måluppfyllelsen inom de jämställdhetspolitiska delmålen 1–5, föreslå hur styrningen för att uppfylla dessa delmål kan bli mer effektiv samt analysera om de indikatorer som används för delmålen är ändamålsenliga och vid behov lämna förslag på fler indikatorer. Syftet med utredningen är att åstadkomma en ökad effektivitet och långsiktighet samt förbättrad strategisk styrning inom dessa fem jämställdhetspolitiska delmål.

Utredaren ska bland annat

- göra en sammanfattning av måluppfyllelsen, huvudsakligen under perioden 2017–2023, inom de fem jämställdhetspolitiska delmål som dessa kommittédirektiv omfattar,
- lämna förslag på långsiktiga, riktade, åtgärder som bedöms bidra till att uppfylla delmålen 1–5, särskilt för den unga generationen och utrikes födda,
- lämna förslag på hur arbetet mot delmål 1–5 kan struktureras för att öka effektiviteten och måluppfyllelsen,
- ta ställning till om de befintliga indikatorerna är ändamålsenliga, om fler indikatorer behöver utvecklas och om det finns indikatorer som behöver utmönstras, och

- ta ställning till om det finns behov av en mer sammanhållen, kostnadseffektiv och ändamålsenlig styrning av statliga myndigheters arbete för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen och vid behov lämna författningsförslag eller andra förslag på hur det kan uppnås.

Uppdraget ska redovisas senast den 29 maj 2026.

Uppdraget att sammanfatta måluppfyllelsen inom de jämställdhetspolitiska delmålen 1–5

Regeringens jämställdhetspolitik bygger på det övergripande målet att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Detta mål har förankrats i riksdagen (prop. 2008/09:1, bet. 2008/09:AU1, rskr. 2008/09:115) och har därefter delats upp i sex jämställdhetspolitiska delmål.

Den senaste översynen av jämställdhetspolitiken ägde rum inom ramen för Jämställdhetsutredningen, som överlämnade sitt betänkande Mål och myndighet – En effektiv styrning av jämställdhetspolitiken (SOU 2015:86) i oktober 2015. Utredningen föreslog bland annat att jämställd utbildning och jämställd hälsa skulle bli egna delmål, vilket senare beslutades av regeringen. Utredningen konstaterade även att regeringens styrning behövde bli tydligare och avse fler myndigheter och områden än innan, vilket även det har genomförts.

För närvarande pågår en översyn av det sjätte delmålet, att mäns våld mot kvinnor ska upphöra, inom ramen för utredningen En stärkt långsiktig styrning av arbetet mot könsrelaterat våld och hedersrelaterat våld och förtryck (dir. 2023:117). Delmålen 1–5 är i dagsläget inte, och har inte sedan 2015 varit, föremål för en liknande översyn. Samtidigt har utvecklingen på respektive område fortsatt. Regeringen bedömer därför att en ny översyn behövs.

Delmål 1–5 är följande:

1. En jämn fördelning av makt och inflytande. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva samhällsmedborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet i samhällets alla sektorer.
2. Ekonomisk jämställdhet. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.

3. Jämställd utbildning. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.
4. Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.
5. Jämställd hälsa. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma förutsättningar för en god hälsa samt erbjudas vård och omsorg på lika villkor.

Sverige ligger långt fram i internationella jämförelser och mätningar när det gäller jämställdhetsfrågor. Men flera utmaningar återstår. Jämställdhetsmyndigheten ger i sin rapport Ojämna insatser för jämställdheten (2023:18) en lägesbild över de sex jämställdhetspolitiska delmålen och deras utveckling under 2017–2022. I rapporten konstaterar myndigheten att det har skett en förbättring inom vissa områden, men också att utvecklingen mot ökad jämställdhet i många avseenden har stått still. Därutöver har Jämställdhetsmyndigheten tagit fram fördjupade rapporter där vart och ett av de jämställdhetspolitiska delmålen följs upp och analyseras.

I syfte att skapa en bakgrund till utredningens framåtsyftande arbete, anser regeringen att det finns ett behov av att göra en sammanfattning av hur utvecklingen av de jämställdhetspolitiska delmålen 1–5 sett ut under perioden 2017–2023. Det kan även vara aktuellt att inkludera måluppfyllelsen för 2024.

De jämställdhetspolitiska delmålen ger uttryck för de mest centrala jämställdhetsproblemen i samhället. Delmålen har legat fast sedan 2017, vilket har skapat kontinuitet för jämställdhetspolitiken som helhet. Bedömningen är därför att formuleringen av delmålen bör vara oförändrad. Regeringen bedömer dock att långsiktigheten och den strategiska styrningen av arbetet behöver utvecklas för att vi ska kunna nå längre i det jämställdhetspolitiska arbetet.

Sverige står sig väl i internationella mätningar om jämställdhet, bland annat i Europeiska jämställdhetsinstitutets jämställdhetsindex för 2023, där Sverige ligger på första plats. Trots det är det övergripande målet om att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv ännu inte uppnått.

Fördelningen av makt och inflytande är ännu inte jämn mellan kvinnor och män, trots att det har vidtagits åtgärder för att främja kvinnors organisering och deltagande i samhällslivet och för att motverka kvinnors förhöjda utsatthet när det gäller hot och hat kopplat till politiskt deltagande.

Den ekonomiska ojämställdheten kvarstår: kvinnor har lägre sysselsättningsgrad än män och gapet mellan kvinnors och mäns lön är oförändrat. Målet om en jämställd utbildning är inte uppnått. Pojkar har alltså sämre kunskapsresultat än flickor, mätt som genomsnittliga meritvärden i årskurs 9. Det är färre män än kvinnor som studerar vidare efter gymnasieskolan.

Det obetalda hem- och omsorgsarbetet är inte jämnt fördelat mellan kvinnor och män. Kvinnor tar ut en betydligt större andel av föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning än vad män gör. Kvinnor tar även ut mer obetald föräldraledighet än män under barnens första två levnadsår. Vidare finns fortfarande omotiverade skillnader mellan kvinnor och män när det gäller hälsa, t.ex. avseende psykisk hälsa och livslängd. Det återstår också utmaningar när det gäller kvinnors hälsa och förlossningsvård och grupperns tillgång till sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter.

Utredaren ska därför

- göra en sammanfattning av måluppfyllelsen, huvudsakligen under perioden 2017–2023, inom de fem jämställdhetspolitiska delmål som dessa kommittédirektiv omfattar.

Uppdraget att föreslå hur styrningen för att uppfylla delmålen kan bli mer effektiv

Jämställdhetsmyndigheten konstaterar att de jämställdhetspolitiska delmålen är ambitiösa och centrala för organiseringen av jämställdhetspolitiken, men att det finns ett behov av att styra mer effektivt mot delmålen.

Jämställdhetsintegrering, i kombination med särskilda åtgärder, är sedan 1994 regeringens huvudsakliga strategi för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen (proposition Delad makt – delat ansvar, prop. 1993/94:147).

Delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra är det enda av de sex jämställdhetspolitiska delmålen som har en framtagen strategi som

kompletterar målformuleringen. Jämställdhetsmyndigheten har i sin uppföljning av utvecklingen mot de jämställdhetspolitiska delmålen gjort bedömningen att det även för övriga delmål finns behov av att konkretisera vilka problem som ska åtgärdas, hur problemen ska hanteras och av vem samt vad som ska prioriteras. (Jämställdhetsmyndigheten 2023:18). Även Statskontoret bedömer i sin myndighetsanalys av Jämställdhetsmyndigheten att arbetet med övriga delmål skulle gynnas av en större tydlighet och konkretion från regeringens sida (Statskontoret 2024:12).

En framtidsinriktad jämställdhetspolitik måste vara relevant för den unga generationen och avspegla de förändringar som sker i omvärlden, bland annat den snabba digitaliseringen, den gröna omställningen och demografiska förändringar såsom en åldrande befolkning och en ökad befolkningsandel med utrikes bakgrund. Förändrade villkor på arbetsmarknaden och en tilltagande brist på utbildad arbetskraft inom vissa områden påverkar också. Samtliga dessa faktorer får konsekvenser för jämställdheten. Ett jämställdhetsperspektiv behöver belysas och beaktas för att effektiva lösningar på problemen ska kunna formuleras.

Arbetet för att uppnå målet om ett jämställt samhälle behöver bedrivas långsiktigt och uthålligt. Ett sådant arbetssätt skapar förutsebarhet och ger bättre förutsättningar för synergieffekter mellan olika åtgärder. Samtidigt är de fem delmålen olika till sin karaktär. Vissa av delmålen är direkt kopplade till verksamheter som till stor del bedrivs i offentligt reglerad form och följaktligen är mer åtkomliga för politiska åtgärder. Denna omständighet har relevans för bedömningen av vad som är effektiv styrning avseende vart och ett av delmålen för att ge ökad kraft åt arbetet för ökad jämställdhet.

Utredaren ska därför

- inom varje delmål föreslå vilka problem som ska prioriteras, hur problemen ska hanteras och vilken aktör som ska ansvara för genomförandet,
- lämna förslag på långsiktiga, riktade, åtgärder som bedöms bidra till att uppfylla delmålen 1–5, särskilt för den unga generationen och utrikes födda, och
- lämna förslag på hur arbetet mot delmål 1–5 kan struktureras för att öka effektiviteten och måluppfyllelsen.

Uppdraget att analysera om de indikatorer som används för delmål 1–5 är ändamålsenliga och vid behov lämna förslag på fler indikatorer

I syfte att förbättra uppföljningen av de jämställdhetspolitiska delmålen har Statistiska centralbyrån (SCB) utvecklat jämställdhetsstatistiken och indikatorerna för uppföljning av jämställdhetspolitiken. Det finns idag närmare 175 indikatorer, i huvudsak redovisade i form av tabeller. (Jämställdhetsstatistik under rubriken Levnadsförhållanden i SCB:s statistikdatabas). Indikatorerna omfattar de 25 jämställdhetsindikatorer som följs upp årligen i budgetpropositionen. SCB redovisar och följer upp jämställdhetens utveckling vartannat år i skriften På tal om kvinnor och män.

Vidare har Jämställdhetsmyndigheten i uppgift att årligen, med utgångspunkt i de jämställdhetspolitiska delmålen, redovisa och analysera resultat av åtgärder som relevanta myndigheter och andra aktörer har vidtagit.

Mot bakgrund av de samhällsförändringar som ägt rum under det senaste årtiondet finns det behov av att ta ställning till om befintliga indikatorer är ändamålsenliga och om fler indikatorer behöver utvecklas för de delmål som dessa kommittédirektiv omfattar.

Utredaren ska därför

- jämföra befintliga indikatorer som har tagits fram av SCB med relevanta indikatorer som används av Eurostat, European Institute for Gender Equality, Världsbanken och IMF samt med Jämställdhetsmyndighetens instruktionsenliga återkommande redovisningar och analyser med utgångspunkt i de jämställdhetspolitiska delmålen,
- mot bakgrund av ovanstående jämförelse samt utredningens uppdrag i övrigt ta ställning till om de befintliga indikatorerna är ändamålsenliga, om fler indikatorer behöver utvecklas och om det finns indikatorer som behöver utmönstras, och
- mot bakgrund av ovanstående punkter samt utredningens uppdrag i övrigt vid behov lämna förslag på nya indikatorer.

Uppdraget att ta ställning till om det finns behov av en mer sammanhållen, kostnadseffektiv och ändamålsenlig styrning av statliga myndigheters arbete för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen

En av flera pusselbitar som måste vara på plats för att nå de jämställdhetspolitiska målen är en tydlig, kostnadseffektiv och ändamålsenlig styrning av den offentliga förvaltningen.

För närvarande sker styrningen i varierande grad främst genom myndigheternas instruktioner eller mer kortsiktigt via regleringsbrev. Därutöver finns ytterligare förordningsstyrda krav om att den individbaserade statistiken i myndigheternas resultatredovisning ska vara uppdelad efter kön, om det inte finns särskilda skäl mot detta. Ett sådant krav finns exempelvis i förordningen (2000:605) om årsredovisning och budgetunderlag. Sedan 2013 har regeringen bedrivit ett utvecklingsprogram för att stärka vissa utvalda myndigheters arbete med att uppnå de jämställdhetspolitiska målen.

Mot bakgrund av att styrningen av hur statliga myndigheter ska bidra till de jämställdhetspolitiska målen är fragmenterad och har varierat över tid, finns skäl att utreda om det finns behov av en mer sammanhållen, kostnadseffektiv, ändamålsenlig och långsiktig styrning av myndigheters arbete för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen.

Utredaren ska därför:

- göra en sammanställning över regeringens nuvarande styrning för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen,
- ta ställning till om det finns behov av en mer sammanhållen, kostnadseffektiv och ändamålsenlig styrning av statliga myndigheters arbete för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen, och
- vid behov lämna författningsförslag eller andra förslag på hur det kan uppnås.

Konsekvensbeskrivningar

Av förordningen (2024:183) om konsekvensutredningar och 15 § kommittéförordningen (1998:1474) följer vad den konsekvensutredning som utredaren ska redovisa ska innehålla. Utredaren ska särskilt bedöma förslagens konsekvenser för möjligheten att nå målen för

integrationspolitiken respektive arbetet mot utanförskap. Utredaren ska även synliggöra ett inkluderande perspektiv utifrån olika gruppers förutsättningar. Vidare ska utredaren redogöra för konsekvenserna av förslagen utifrån Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter, såsom FN:s kvinnokonvention (CEDAW) och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD). Om förslagen medför kostnadsökningar eller intäktsminskningar för staten, kommuner eller regioner, ska utredningen föreslå en finansiering som i första hand har anknytning till utredningens område och ange skäl för den föreslagna finansieringen.

Kontakter och redovisning av uppdraget

Utredaren ska ha en nära dialog med Jämställdhetsmyndigheten och Utredningen om en stärkt långsiktig styrning av arbetet mot könsrelaterat våld och hedersrelaterat våld och förtryck (A 2023:04).

Utredaren ska inhämta synpunkter från berörda myndigheter och relevanta civilsamhällesorganisationer.

I den del av uppdraget som handlar om att vid behov föreslå nya indikatorer ska utredaren särskilt inhämta synpunkter från Jämställdhetsmyndigheten, Diskrimineringsombudsmannen, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen, SCB och Statskontoret.

Utredaren ska hålla sig uppdaterad om regeringens arbete inom de fem jämställdhetspolitiska delmål som kommittédirektiven omfattar.

Uppdraget ska redovisas senast den 29 maj 2026.

(Arbetsmarknadsdepartementet)